

TRAGEDIA

Aristotel informeaza ca tragedia s-a nascut (cel putin la Atena) din ditiramb, din cantul liric cantat in cinstea lui Dionysos de un cor ciclic dansand in jurul unui altar al zeului. Coristii, purtand masti in chip de tap (tragos, de unde cuvantul tragedie -"cantecul tapilor"), infatisau fapturi legendare de sileni si satiri, prietenii lui Dionysos. In momentul cand unul din coristi s-a detasat din ansamblu, raspunzand corului prin cuvinte atribuite zeului, a aparut elementul dramatic -dialogul- si actorul. Faptul acesta, legat de numele poetului semilegendar Thespis, s-a petrecut probabil in anul 534 i.H., cand Pisistrate, tiranul Atenei, a organizat aici cele dintai spectacole teatrale. Dupa care, legenda lui Dionysos a fost inlocuita cu subiecte mitologice sau legendare (si chiar din contemporaneitate); au aparut mastile, reprezentand chipuri umane, Eschil a introdus al doilea actor, iar Sofocle, al treilea (numar peste care nu s-a trecut in teatrul grec - un actor insa jucand mai multe roluri in piesa).

In toate orasele importante reprezentatiile teatrale -organizate sub forma de concursuri dramatice- aveau loc o data pe an, la Marile Dionysii, si durau trei zile. "Arhonte eponim" - principalul inalt demnitar al orasului- alegea dintre lucrarile prezentate trei tragedii si trei comedii. Se prezentau deci la concurs 6 autori. Pentru pregatirea fiecarei piese era numit un "choreg", ales dintre cetatenii bogati, care recruta coristii, (15 pentru o tragedie, 25 pentru o comedie), angaja flautistul si dirijorul spectacolului, platea chiria localului unde aveau loc reprezentatiile, suporta costul mastilor, costumelor si podoabelor; tot choregul suporta retributia cuvenita coristilor si le asigura masa pe timp de un an -caci numai actorii erau retribuiti de orasul-stat. Programul fiecarei zile din concurs includea o tragedie si o comedie; dar tragedia era de fapt o trilogie, plus o drama cu satiri. Reprezentarea trilogiei si a dramei cu satiri dura cam sase-opt ore; urma o pauza de pranz (spectatorii isi aduceau de acasa mancarea si bautura), dupa care se reprezenta comedia programata pentru acea zi.

Corul evolua pe un spatiu semicircular, numit orchestra, iar actorii, pe o estrada inalta cam de un metru. In fundul scenei - un perete de scanduri infatisa fatada unui palat, cu trei usi, prin care isi faceau aparitia actorii. Uneori, peste acest zid de fundal se intindea o panza pe care era pictat un alt decor. Corul reprezenta "vocea poetului", sau glasul constiintei morale ori cetatenesti a publicului. Corul era, asadar, un fel de "actor colectiv" care, prin interventii vorbite si prin dansuri mimice de mare expresivitate, sporea grandoarea si dramatismul spectacolului. Momentele sangeroase ale tragediei erau povestite, niciodata infatisate pe scena. Actorii erau



numai barbati, care interpretau si rolurile feminine. Mastile caracterizau cat mai accentuat posibil si mai expresiv personajul; totodata, gura mastii, amplifica vocea actorului, ca un megafon. Costumele erau stilizate, somptuase si conventional colorate, potrivit situatiei personajului. Incaltamintea avea talpa si tocurile foarte inalte, spre a da personajului o infatisare cat mai impunatoare. Proportiile corpului erau exagerate mult prin umeri, solduri si piepturi false. Totul -inclusiv miscarile lente, vorbirea declamata acompaniata de flaut, gravitatea solemnă a gesturilor- inspira spectatorului un sentiment de grandoare .

Cu toata grija pentru spectacolul in sine, tragicii greci puneau accentul pe textul dramatic, pe valoarea lui literara, pe continutul sau educativ, moral si cetatenesc. De aceea conducatorii cetatii faceau din teatru o problema de stat; iar Aristotel situa teatrul la temelia educatiei omului. De aceea autorii dramatici, choregii, actorii si coristii se bucurau de cea mai inalta stima; si de aceea poporul grec iubea atat de mult teatrul.

“Parintele tragediei grecesti”, Eschil, (525-455 i.H.) a scris - se spune - 90 de tragedii, obtinand de 13 ori laurii victoriei. Fata de antecesorii sai, (Choirilos, Pratinas, Phrichos), el a introdus al doilea actor si a dezvoltat dialogul dramatic; dar marele sau merit tine de inaltimea morala a ideilor exprimate, de consistenta dramatica a personajelor, de forta conflictului tragic si de intensitatea lirica a patosului situatiilor si sentimentelor. Din opera lui Eschil au mai ramas doar patru tragedii -fiecare fiind o parte dintr-o trilogie (Rugatorele, Cei 7 contra Tebei, Prometeu inlantuit si Persii)si o trilogie completa, singura transmisa din antichitate, Orestia.

Prometeu inlantuit -a carei tema este conflictul dintre titan si divinitatea a avut o cariera stralucita in literaturile europene; este tragedia geniului binefacator al omenirii, a carui indrazneala de a-l infrunta pe Zeus reprezentat in postura de tiran capata inalta semnificatie de afirmare mandra a personalitatii umane.

Orestia -din continentul de odinioara al tragediei antice, dupa cutremure si numeroase prabusiri, a supravietuit doar un arhipelag muntos, inconjurat de vinete valuri. Iar dintre toate, cel mai inalt si mai abrupt este, fara indoiala, piscul intreit al Orestiei, singura trilogie pastrata. Orestia lui Eschil, reprezentata in primavara lui 458, apartine monumentelor poetice de care exegetul e dator sa se apropie cu neliniste sfioasa si cu smerenie, dupa ce s-a lepadat de orice vanitate si de orgoliul vanitatii cu orice pret. Intr-adevar, mai mult decat alte constructii tragice, Orestia pare sa semnifice insasi calea accidentata a sufletului omenesc, prin suferinta catre mantuire. Drumul lui Oreste, la inceput incarcat de patimi sumbre, apoi scaldat in beatitudine si pace lina aminteste de itinerariul Persophoneiei, simbolizand sufletul omenesc in genere, care trebuie mai intai sa indure cumplite suferinte si mahniri in Hades, pentru a i se ingadui pe urma sa se ridice in preajma blandei Demeter, langa lumina holdelor de grau. Increderea in individualitatea umana, responsabilitatea pe care si-o asuma omul stapan pe vointa sa, respingerea normelor etice, nedrepte ale trecutului si intronarea unei noi morale, sunt principalele idei care stau la temelia Orestiei. In teatrul lui Eschil totul apare in dimensiuni monumentale: si semnificatia inalta a temelor, si situatiile tragice, si pasiunile puternice, si atmosfera generala a tragediei in care se mai percep inca ecouri ale stravechilor credinte, sau ale unor fapte dintr-un trecut indepartat.

Momentul de apogeu al tragediei grecesti este marcat de Sofocle(496-406 i.H.), autor a 123 de opere, dintre care ni s-au pastrat doar 7. Spre deosebire de Eschil, Sofocle nu isi scria piesele legate in trilogii, ci prezenta la concursuri, (la care a obtinut primul premiu de 18 ori) piese separate. Fiecare tragedie sofocleana isi are individualitatea sa artistica, net definita -dar toate au ca numitor comun bogatia, varietatea, finetea nuanțelor psihologice ale eroilor: Trahinienele, Ajax, Filoctet, Electra, Oedip la Colonos, si cele mai celebre si mai desavarsite, Oedip rege si Antigona.

In scena centrala a tragediei lui Oedip -care, fara sa stie ca necunoscutul pe care il omorase intr-o incaierare fusese tocmai tatal sau, iar vaduva sa mama- este anuntata si descrisa, cu o halucinanta intensitate dramatica, autopedepsirea lui Oedip si sinuciderea nefericitei sale mame(si sotie)Iocasta.

Antigona -pe care Hegel o numea “modelul perfect de tragedie “- ilustreaza inca o data conceptia lui Sofocle asupra tragediei: un edificiu dramatic construit in jurul unui protagonist care domina actiunea si pe celelalte personaje prin grandoarea pasiunii sale. Antigona este cea mai frumoasa figura din intregul teatru sofoclean, in jurul careia se constituie acea atmosfera -proprie operelor acestui mare tragic- dominata de o poezie a tristetii si a resemnarii. “Sofocle este poetul maretiei omenesti, care si in nenorocire isi pastreaza nobletea(...). In aceasta plenitudine a pasiunii, in aceasta noblete si elevatie a sentimentului, (...)rezida esenta poeziei sofocleene.” (G. Perrotta).

Cel mai puțin sarbătorit în timpul vieții dintre tragicii greci, Euripide (480-406 î.H.) a fost în schimb cel mai mult admirat dintre ei în secolele care au urmat. Dintre cele 92 de piese care se spune că ar fi scris, ne-au rămas 17 tragedii și o drama cu satiri (Ciclopul, singura operă de acest gen a antichității care s-a păstrat).

În tragediile lui, (dintre care mai cunoscute sunt Hecuba, Medeea, Alceste, Andromaca, Ifigenia în Aulida) Euripide apare ca un observator extrem de fin al sufletului feminin, un sceptic în materie de religie, un om ostil despotismului și oligarhiei, dar criticând și anumite aspecte ale regimului democratic atenic. Este un dezabusat care nu crede în eroism, ci consideră pasiunea și interesul personal ca fiind singurele motive ale conduitei umane. Preferă personajele feminine, - caractere complexe, inconstante, conduse de instinct, cu multe slăbiciuni și defecte, dar unele și de o mare noblete sufletească. "Cel mai tragic dintre tragicii greci", -cum îl califică Aristotel-, Euripide visează și știe să obțină tot felul de "efecte" scenice care surprind și impresionează.

Îndrăznet în idei, în concepția dramatică, în inovațiile aduse tragediei, Euripide se depărtează de grandiosul eroism uman al lui Eschil și de elevatul idealism moral al lui Sofocle, apropiindu-se cel mai mult de gândirea scepticilor și a sofistilor vremii sale. Dar totodată Euripide este un maestru în arta de a impresiona prin sentimentalism, în a provoca groaza și mila, în a descrie sentimentele de dragoste sau de gelozie; și prin aceasta, este un artist mai apropiat de sensibilitatea modernă.

COMEDIA .ARISTOFAN

La originea comediei grecești a stat, în primul rând, farsa populară. Din timpuri străvechi grupuri de comedianti colindau satele prezentând scurte scenete din viața zilnică, rudimentare ca structura dramatică, numite mimi. Comediantii imitau, satirizau moravuri și diferite tipuri - betivul, lacomul, naivul, parazitul, etc.-, debitând glume grosolane, dar totul într-un ritm vioi, și foarte natural. Din mim -care s-a dezvoltat în Sicilia- s-a inspirat în comediiile sale modeste de caracter și de satiră socială Epicharm, primul comediograf cunoscut (dar de la care nu au rămas decât câteva fragmente).

În același timp -deci în sec.V î.H.- comedia grecească în formare a primit un impuls de la serbarile campenesti în cinstea lui Dionysos, care se încheiau cu procesiuni verbale (komoi), cu glume și cu cântece obscene, nelipsite de verva satirică. Din cauza tonului său trivial, (dar și a vehemenței satirice) comedia a fost mult timp interzisă în orașe. Va fi admisă însă la Atena, unde va cunoaște o lungă epocă de înflorire datorită libertății (relative) a cuvântului și luptelor de opinie favorizate de regimul democratic. Comediografii atenieni din timpul lui Pericle (Cratinos, Crates, Phylax) discutau în piesele lor problemele actuale, politice, sociale, culturale, atacând prin ironii usturatoare anumite personalități marcante. În felul acesta comedia antică și-a însușit o formă polemică redutabilă.

Dintre cei mai buni de 40 de autori de comedii din această epocă, singurul de la care s-au păstrat opere integrale, în număr de 11 (deci un sfert din câte scrisese) este Aristofan (cca 445-388 î.H.).

Opera lui Aristofan este un poetic, spiritual și totodată acid pamflet politic. În comedia Cavalerii autorul atacă demagogia atenică: în Viespile -metodele de a corupe poporul; în Norii -pe sofistii care induc în eroare pe tinerii lor elevi și justiția; în Pacea -pe instigatorii la război; iar în Pasarile- cea mai poetică dintre operele sale -abuzurile și corupția unor instituții ateniene. Compoziția acestor comedii este în general deficitară, acțiunea este condusă capricios, psihologia personajelor este sumară, adeseori situațiile sunt fortate, descrierile sunt bufone, iar personajele simbolice, sau caricaturale. Actorii și coriștii comediiilor lui Aristofan purtau uneori măști fantastice, grotesce -de viespi, pasări sau broaște; dar adresa satirică la personalitățile și la situațiile contemporane era clară, acută și permanentă.

Ca forma, comediile lui Aristofan sunt aproape intotdeauna niste fantezii alegorice, umoristice si satirice, presarate cu imagini gratioase si pitoresti, intr-un stil familiar, natural si colorat cu expresii populare. In afara de Shakespeare, nici un alt dramaturg nu l-a egalat pe Aristofan in acest fel de a imbina fantezia cu realul, alegoria cu satira si umorul cu poezia.

Dar tocmai pentru ca dezbatea cu atata dezinvoltura si de pe pozitii populare problemele timpului sau, Aristofan reprezenta momentul cel mai semnificativ al comediei grecesti. Totodata, el o si incheie; caci dupa el, in epoca alexandrina "comedia noua" ilustrata de Menandru(342-292 i.H), isi va restrange atentia asupra cazurilor vietii familiale si personale; si in felul acesta, comedia va inceta de a mai fi o forta politica si o scoala de educatie cetateneasca.

Astazi, dupa 25 de secole teatrul a evoluat, au aparut noi si valorosi dramaturgi, a caror opere sunt cunoscute si apreciate in toata lumea, dar putem constata ca nici cei care au pus bazele teatrului nu au fost uitati, ba dimpotriva operele lor sunt in continuare citite cu viu interes si reprezentate pe scena (sub forme mai moderne,totusi), caci acesti valorosi dramaturgi ai antichitatii sunt adevarati istorici ei redand cu multa claritate in operele lor viata oamenilor din acele timpuri, evenimente politice, religioase, mari batalii, etc, intr-un stil unic, de mare expresivitate.